

Baltu tautu pirmdzimtene Ziemeļmeitu zemē

Dzirdot valodnieku un vēsturnieku apgalvojumus par to, ka latvieši pieder pie baltu valodu un etniskās grupas, bet balti savukārt – pie indoeiropiešu valodu saimes, neviļus rodas jautājums – kur un kad ir radusies indoeiropiešu pirmtauta? 19. un 20. gadsimtā zinātnieki ir izteikuši daudzas hipotēzes un minējumus par indoeiropiešu pirmdzimteni Karpatos, Melnās jūras ziemeļu piekrastē, Indijā, Himalajos un citur. Galīgā atbilde uz šo jautājumu vēl nav rasta. Pirms desmit gadiem krievu zinātnieks, vēstures un filozofijas zinātņu doktors Valērijs Djomins, pamatojoties uz valodu, mitoloģijas un folkloras pētījumiem, kā arī zinātnisko ekspedīciju materiāliem, izstrādāja hipotēzi par indoeiropiešu un daudzu citu tautu pirmdzimteni zemēs, kuras tagad gandrīz pilnībā sedz Ziemeļu Ledus okeāns. Šo zemju nosaukums – Hiperboreja – aizgūts no sengrieķu leģendām. „Nopietnie” zinātnieki uz Hiperborejas pastāvēšanas teoriju raugās kā uz pasakām par citām zudušām zemēm un civilizācijām – Atlantīdu, Lemūriju un Mu. Tomēr Hiperborejas hipotēze ir pamatota ne tikai ar folkloras materiāliem, bet arī ģeoloģijas datiem un mūsdienās skatāmām senas kultūras pēdām aiz Ziemeļu polārā loka.

Senas civilizācijas pēdas tukšajos ziemeļos

1997. gada vasarā uz Krievijas kontinentālās daļas tālāko ziemeļu rajonu Kolas pussalas augšdaļā devās žurnāla „Nauka i reļiģija” redakcijas organizētā ekspedīcija V. Djomina vadībā. Tās galvenais mērķis bija pārbaudīt zinātnieka A. Barčenko 1922. gadā organizēto Hiperborejas meklējumu rezultātus. V. Djomina ekspedīcijas guvums pārspēja gaidīto. Mazapdzīvotā tundrā pie Seidezera, kas izsenis pazīstams kā lapu jeb samu svētais ezers, Ninčurtas kalnā tika atklātas amfiteātrim līdzīgas celtnes drupas un milzīgi apskaldīta akmens bloki, kas izmēru ziņā līdzinājās Ēģiptes piramīdu būvdetaļām. No šādiem blūķiem bija būvēti nezināmu celtnu pamati un astronomiskais vizīrs jeb noteikta zvaigžņu stāvokļa norādītājs Ninčurtas kalna nogāzē. Netālu no tā atradās no viena klints gabala tēsta 3 m augsta piramīda. Dabas apstākļu radītie bojājumi liecināja par tās vecumu, kas mērāms daudzos tūkstošos gadu. Iespaidīgākais atklājums bija no akmeņiem salikts 200x100 m liels Pasaules Koka attēls Seidezera dibenā. Jāpiebilst, ka ezera nosaukums cēlies no svēto akmeņu krāvumu nosaukuma sāmu valodā.

Nākamajā gadā V. Djomins vadīja ekspedīciju uz Kolas pussalas citu vietu – Lovezera apkārtni, kur tika atklāti bruģēti laukumi, 10 m dziļa aka ar tēsta akmens grodiem, kā arī daudzi akmeņi ar iekaltām zīmēm, kādas sastopamas indoeiropiešu ornamentos – svastikām, krustiem, trijzūburiem, Saules zīmēm – apļiem ar punktu vidū, kā arī Zemes mātes simboliem – rombiem un trīsstūriem ar smaili uz leju. Daudzus akmeņus rotāja iekalti cilvēka plaukstu un pēdu attēli.

Bija skaidrs, ka ekspedīcijas uzietās, uzmērītās un nofotografētās materiālās liecības ir atstājuši ļoti sena un augsti attīstīta civilizācija, kas aiz tagadējā Ziemeļu polārā loka pastāvējusi jau oficiālās zinātnes atzītajā „ledus laikmetā” vai pat ilgi pirms tā.

Senatnes pieminekļu izpētes turpināšanai Kolas pussalā Krievijas zinātņu iestādes līdzekļus nepiešķīra, tomēr materiālu klāsts bija pietiekams, lai V. Djomins savu hipotēzi par Hiperboreju kā indoeiropiešu, somugru, tjurku un abu Ameriku indiāņu pirmdzimteni, kā arī minēto tautu sākotnējo pasauleskatījuma kopību izklāstīja krievu valodā iznākušajās grāmatās „Krievijas ziemeļu mīklas” (izdota 1999. un 2000. g.), un „Hiperboreja” (2001. g.).

Atmiņas par zudušo paradīzi

Veicot daudzu, dažādās pasaules malās dzīvojošu tautu mītu, reliģisko priekšstatu un folkloras analīzi, kā arī salīdzinot tos ar ģeoloģijas, vēstures un valodniecības datiem, V. Djomins ir nonācis pie atziņas, ka mītu sižetos un tēlos ir iekodēti gan tālās senatnes notikumi, gan senu sabiedrisko attiecību un uzvedības normu atbalsis, priekšstati par pasaules iekārtojumu un tā likumsakarībām, atmiņas par dabas kataklizmām, kas izraisīja lielas etnosu migrācijas. Pasaules tautu valodu kopīgās iezīmes sniedz iespēju spriest nevis par vārdu un valodas konstrukciju aizgūšanu, bet valodu un kultūras vienotu izcelsmi tālā senatnē.

Gandrīz visu indoeiropiešu cilmes tautu leģendās ir sastopams sižets par svētlaimīgo zemi, kas atrodas vai atradusies nevis nenoteiktā vietā, bet tālu ziemeļos. Šis sižets saistās ar mītiskajiem priekšstatiem par „zelta laikmetu” cilvēces vēsturē, kad valdījusi vispārēja materiāla un garīga labklājība, veselība, vienlīdzība un satiecība.

Seno romiešu vēsturnieks Plīnijs Vecākais rakstīja par Hiperboreju – „zemi aiz ziemeļu vēja”, kur pirmo pusgadu spīd saule, bet otro – citi debesu spīdekļi. Hiperborejā valdot maigs klimats, un tās iedzīvotāji, kas dzīvo neparasti ilgu mūžu, nepazīst ķildas un slimības. Sengrieķu leģendās vēstīts par Svētlaimīgo salām, sauktām par Eliseju, Krona zemi jeb Gaismas valstību, kas atrodas ziemeļos. Grieķu ģeogrāfs Strabons vēstīja par galējo ziemeļu zemi Tuli, kas atrodas sešu dienu brauciena attālumā no Britānijas.

Milzīgu salu Tuliju „apdzīvotās zemes ziemeļu galā” un lielu pilsētu tajā savos darbos pieminējis arābu filosofs Alkindi 10. gadsimtā. Vietvārda sakne „tul” ir saglabājusies seno tolteku un viņu galvaspilsētas Tulanas nosaukumā, un tā nav tikai nejauša sakritība, jo daudzu Amerikas indiāņu tautu leģendas vēsta par viņu kultūras nesēju ierašanos no ziemeļiem.

Seno indiešu eposs „Rāmajana” stāsta par lielo Balto salu – Švetadvīpu pie Baltā okeāna, kur mīt vareni ļaudis, kas apveltīti ar dižām fiziskajām un garīgajām spējām.

Vai šie leģendu elementi ir tikai iztēles auglis, un, ja arī tā, kā lai izskaidro to sakritību daudzās, dažādos zemes nostūros mītošās tautās? V. Djomins savos darbos piemin arī daudzus eksakto zinātņu faktus, kas liecina, ka kontinenta vai arhipelāga kādreizēja pastāvēšana Ziemeļu Ledus okeānā ir iespējama. Vairāki krievu paleontologi un okeanogrāfi ir nonākuši pie secinājuma, ka pirms 15 – 30 gadu tūkstošiem Arktikas klimats bijis ievērojami siltāks kā tagad, un tagadējā mūžīga sasaluma zonā auguši subtropu augi. Zemūdens kalnu grēdas pirms 10 – 20 tūkstošiem gadu slējušās virs okeāna, bet Krievijai piederošajos Ziemeļu Ledus okeāna ūdeņos atklāts milzīgs zemūdens kalns, kura virsotne sniedzas līdz pat ledus kārtai.

Gan mītu, gan dabaszinātņu liecības par Hiperborejas izskatu atbilst 1569. gadā izdotajās ģeogrāfu Fineja un Merkatora kartēs attēlotajam četrlielu salu arhipelāgam Ziemeļu Ledus okeānā. Salas atdala četras lielas upes vai jūras šaurumi, bet vidū – pašā Ziemeļpolā paceļas gigantisks kalns. Var iebilst, ka Hiperboreja ir tikai viduslaiku ģeogrāfu fantāzijas auglis, taču kartēs attēlots arī jūras šaurums starp Eirāziju un Ameriku, ko eiropieši atklāja tikai 1648. gadā, kā arī gandrīz precīzi iezīmēta Antarktīda, kas atklāta vēl vēlāk – 19. gadsimta sākumā. Tas nozīmē, ka Finejs un Merkators ir izmantojuši kādas ļoti senas autentiskas kartes vai zemju aprakstus.

Visnoturīgākais tēls, kas saglabājies Eirāzijas tautu kolektīvajā atmiņā un figurē ļoti daudzos mītos, ir Pasaules vai Visuma Kalns, kura reālais prototips, visticamāk, bijis milzu kalns Hiperborejas centrā.

Saskaņā ar seno indoeiropiešu pasaulskatījumu, Pasaules Kalns slējies Ziemeļpolā. To aptvērušas septiņas debesis, bet kalnā mājējuši debesu dievi un taisnajo cilvēku dvēseles. Ap Pasaules Kalnu kā Visuma asi griezušās planētas un zvaigznāji. Daudzu tautu priekšstats Pasaules Kalns ir transformējies par Pasaules Koku, tomēr mītiskā nozīme ir viena – Visuma centrs, kas saista zemi un debesis.

Indiešu un tibetiešu svētie teksti apraksta svēto kalnu Meru, kam ir nošķeltas piramīdas forma. Septiņos lokos ap to izvietoti okeāni un kontinenti. Līdzīgi par pasaules iekārtojumu stāsta seno irāņu svētā grāmata Avēsta: pasaules centrs ir milzīgais Alburza kalns, caur kura virsotni savu ceļu debesīs veic Saule, bet no kalna pakājes iztek četras lielas upes. Krievu folklorā kā visu maģisko darbību centrs bieži figurē baltais Alatira kalns vai akmens okeāna vidū uz salas. Saskaņā ar seno indoeiropiešu priekšstatiem, Pasaules Kalna virsotne ir saistīta ar Debesu Kalnu – zvaigžņotās debess jummu, kura centrs ir Polārzuvaizne.

No Hiperborejas izceļojušās sentautas priekšstats par kalnu kā dievu mājokli saglabāja, piešķirot šo statusu citiem augstiem kalniem vai kalnu grēdām daudzās pasaules vietās. Tā, piemēram, senie grieķi par dievu mājokli uzskatīja Olimpa kalnu. Ar Pasaules Kalna Meru vārdu saistāms Pamira kalnu nosaukums. Jāatzīmē, ka piramīdu senēģiptiešu valodā apzīmē vārds pamiir.

Laikā no 20. līdz 10. gadu tūkstošim pirms Kristus Hiperborejas arhipelāgs aizgāja bojā. V. Djomins uzskata, ka tas noticis Zemes ģeomagnētiskās inversijas rezultātā: nobīdoties vai pat mainoties vietām planētas ziemeļu un dienvidu magnētiskajiem poliem.

Vairāki autoritatīvi astrofiziķi nonākuši pie secinājuma, ka ģeomagnētiskā inversija 76 miljonu gadu laikā notikusi vairākkārt. Pēdējā inversija, ko, iespējams, izraisīja asteroīda ietriekšanās planētā 12. gadu tūkstošā pirms Kristus, radīja pēkšņu okeāna līmeņa paaugstināšanos un kontinentu iegrimšanu vai pacelšanos. Dažos pasaules reģionos atmosfēra kļuva siltāka, bet citos strauji kļuva aukstāks un veidojās ledāji. Daudzos senrakstos, kas vēsta par milzīgiem plūdiem, ir aprakstītas debesu ķermeņu stāvokļa izmaiņas, kas ir iespējamas, ja Zemes ass slīpums mainās inversijas rezultātā. Lēna ģeomagnētiskās ass leņķa nobīde turpinās arī mūsdienās.

Hiperborejas bojāeja aukstumā un plūdus bagātīgi atspoguļota indoeiropiešu mītos. Tā Avēstā teikts, ka ļaunā gara Angromainju uzsūtītās ziemas dēļ āriešu pirmdzimtene, ziedošā Eiranveža kļuvusi par apdzīvošanai nederīgu ledus tuksnesi, kur ziema valda desmit mēnešus gadā. 9.gadsimtā sarakstītajā senkrievu leģendu krājumā „Velesa grāmata” vēstīts, ka krievu senči pirms divdesmit tūkstošiem gadu, saules dieva Jara vadīti, devušies uz dienvidiem, lai izglābtos no sala. Par laimi, klimata pārmaiņas Hiperborejā nav bijušas tik spējas, lai lielākā daļa tās iedzīvotāju nepaspētu izceļot.

Pēc V. Djomina domām, vēl Hiperborejas pastāvēšanas laikā, aptuveni pirms 40 tūkstošiem gadu, notikusi hiperborejiešu migrācija uz Ameriku un Okeāniju, bet 20 tūkstošus gadu vēlāk no hiperborejiešu saimes sākusies indoeiropiešu, somugru un tjurku valodu nodalīšanās. Šīs sentautas pameta mirstošo paradīzi zemes virsū, lai kļūtu par jaunajiem Eirāzijas apdzīvotājiem.

Milzīgo akmens būvju paliekas Kolas pussalā un Britu salās ir Hiperborejas civilizācijas atstātās pēdas. Tomēr visnoturīgākās hiperborejiešu kultūras iezīmes meklējamas minētajos senajos uzskatos par pasaules iekārtojumu.

Hiperborejas atbalsis latviešu mitoloģijā

Ziemeļu motīvs latviešu folklorā sastopams samērā reti, tomēr viens ar ziemeļiem saistītais folkloras tēls – Ziemeļmeita – ir guvis noturīgu vietu latviešu tēlainajā pasaules uztverē. Kur gan aukstajās, vētrajās ziemeļu jūrās sastopamas daiļās Ziemeļa meitas, kuras lūkoties brauc tautasdziesmu varonis tēva darinātā laiviņā? Vai varbūt arī šeit saskatāma sensenu atmiņu atblāzma un alkas pēc zudušās pirmdzimtenes?

Arī seno latviešu pasaules ainā nozīmīgu vietu ieņem Pasaules un Debesu Kalns. Tāpat kā Meru kalnā, tajā mājā debesu dievības – Dievs, Saule, Pērkons, Jānis, Ūsiņš, kuri, kā vēsta dainas, pasaulē nāk no kalna. Līdzīgi trešajam tēvadēlam pasakās, Pasaules Kalnā spēj

uzkāpt tikai tikumisku pilnību izkopusie dzīvie un mirušie. Vēl 14. gadsimtā lietuvieši savu valdnieku bērū sartos metuši lāča nagus, ticot, ka ar to palīdzību mirušajam būs vieglāk uzrāpties pie Dieva lielajā stikla kalnā.

Dainās ir norādīta arī Pasaules Kalna atrašanās vieta – Vāczeme, kas ir arī pēcnāves valstība. Tomēr to velti meklēt Vācijā. Pazīstamais latviešu valodnieks J. Endzelīns izvirzīja hipotēzi, ka senie latvieši par vāciešiem sākotnēji saukuši gotu cilti vagotus, kuri mūsu ēras sākumā dzīvojuši Skandināvijā, tātad – ziemeļos no Latvijas...

Seno baltu cilšu apdzīvotajā teritorijā debesu dievības tika godātas Pasaules Kalna samazinātos modeļos – dabiskos vai cilvēka roku veidotos svētkalnos, sauktos par Elka vai Baznīcas kalniem. Dažos pētītajos Kurzemes svētkalnos ieeja vedusi no ziemeļiem. Visbeidzot var pieminēt, ka uz daudzām dzelzs laikmeta rotām ir attēlota tā dēvētā Dieva vai Debesu Kalna zīme – dažādu modifikāciju trīsstūris vai jumtiņš ar trim vai vienu punktiņu vai aplīti virsotnē. Šīs zīmes attēlo Saules dievu tā trejās gadskārtu izpausmēs, un Debesu centru – Polārzvaigzni, kas daudzu tautu priekšstatos ir Visuma radītāja un uzturētāja – Dieva redzamā izpausme.

Hiperborejas koncepcija pagaidām vēl nav guvusi plašu pasaules zinātnieku ievērību un atzinību. Taču jebkura zinātniska teorija sākotnēji top no minējumiem, tāpat kā liela daļa senvēstures notikumu tapa par leģendām un mītiem. Lai iegūtu pēc iespējas pilnīgāku pasaules un cilvēces vēstures ainu, šie mīti ir jāatšifrē. Cerams, pierādītu kopīgo sakņu un kultūras vērtību apzināšanās spēš kļiedēt mūsaiķu cilvēces lielāko lāstu – sašķeltību.